

УДК [005.336.4-027541]:001-04386

С.С. Кислинський, аспірант

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

**ГЕНЕЗА СУТНОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ
У ПРОЦЕСІ ЕВОЛЮЦІЇ НАУКОВОЇ ДУМКИ****С.С. Кислинский**, аспирант

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

**ГЕНЕЗА СУЩНОСТИ ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА
В ПРОЦЕССЕ ЭВОЛЮЦИИ НАУЧНОЙ МЫСЛИ****Stanislav Kyslynskyi**, PhD student

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

**GENESIS OF NATURE OF REGIONAL INTELLECTUAL POTENTIAL DURING
THE EVOLUTION OF SCIENTIFIC THOUGHT**

Досліджено різні підходи до розкриття понять «інтелектуального потенціалу» та «інтелектуального потенціалу регіону» у науковій літературі та поповнено науково-термінологічний апарат авторським баченням сутності дефініції «інтелектуальний потенціал регіону».

Ключові слова: інтелектуальний потенціал регіону, потенціал, регіональний економічний простір.

Исследованы различные подходы к раскрытию понятий «интеллектуального потенциала» и «интеллектуального потенциала региона» в научной литературе и пополнен научно-терминологический аппарат авторским видением сущности дефиниции «интеллектуальный потенциал региона».

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал региона, потенциал, региональное экономическое пространство.

Different approaches to the disclosure of the concepts of „intellectual potential” and „intellectual potential of the region” in the scientific literature were investigated, and scientific terminology of the author’s vision of the essence of the definition of „intellectual potential of the region” has been replenished.

Key words: intellectual potential of the region, the potential, regional economic space.

Постановка проблеми. Розвиток наукових поглядів регіоналістів, під впливом змін у структурі регіональних продуктивних сил та економічних відносин, що спостерігаються протягом останніх десятиліть, примушує замислитися над роллю інтелектуального потенціалу у регіональній економічній системі. Наукові дослідження цього потенціалу набувають важливості також з огляду на те, що при його поєднанні з релевантною системно-організованою інформацією та знаннями уможливорюється ефективний розвиток та функціонування регіону у постіндустріальній економіці, побудова якої є стратегічним напрямком розвитку господарювання нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало наукових робіт вітчизняних та зарубіжних учених присвячено вивченню різноманітних форм прояву інтелектуальної діяльності та інтелектуального потенціалу суб’єктів економічної системи.

Важлива роль у формуванні теоретичних основ дослідження інтелектуального потенціалу регіонального рівня належить таким зарубіжним та вітчизняним ученим, як О. Амоша, Д. Белл, М. Бутко, С. Вовканич, А. Гадзало, В. Геєць, Н. Городянська, В. Гунько, Б. Данилишин, М. Демчишин, О. Довгань, М. Долішній, С. Дорогунцов, П. Друкер, В. Дюндін, В. Куценко, Е. Лібанова, К. Матусевич, М. Мелоун, І. Мойсеєнко, О. Моліна, В. Мурашко, В. Петренко, В. Прошак, О. Стефанишин, О. Тоффлер, А. Чухно, С. Шкарлет, Й. Шумпетер, Л. Чернюк та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ґрунтуючись на результатах останніх наукових досліджень авторитетних регіоналістів, ми приходимо до висновку, що в процесі еволюції наукової думки сутність інтелектуального потенціалу регіону так і не знайшла свого остаточного розуміння. І це є основним чинником для проведення подальших досліджень у цьому напрямі.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є проаналізувати різні підходи до розкриття понять “інтелектуального потенціалу” та “інтелектуального потенціалу регіону” у науковій літературі для поповнення науково-термінологічного апарату авторським баченням сутності дефініції “інтелектуальний потенціал регіону”.

Виклад основного матеріалу. Термін «потенціал» (від латинського «*potentia*» – сила, міць) у широкому розумінні означає сукупність наявних засобів, можливостей у будь-якій галузі. Інколи він тлумачиться як сукупність наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, якими можна скористатися в якій-небудь галузі, сфері. По-іншому можливо віднайти це як наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння їх раціонально використати для досягнення певної мети.

Термін «інтелект» (від латинського *intellectus* – розуміння, розсудок, пізнання) означає сукупність розумових здібностей людини, її здатність до мислення та пізнання природи, себе і свого оточення.

Аналіз наукових джерел із цієї проблематики дозволяє виділити три основні підходи до розуміння поняття інтелектуального потенціалу: ресурсний, функціональний та цільовий. Розглянемо їх детальніше.

Представники ресурсного підходу (А. Гадзало, В. Куценко) трактують інтелектуальний потенціал через визначення сукупності ресурсів, що його формують та розкривають його структуру. А. Гадзало визначає це поняття як можливості для реалізації інноваційної діяльності, які прийнято поділяти на людські та інтелектуальні ресурси [3, с. 139]. Таким чином, згідно з цим підходом інтелектуальний потенціал визначається науковцями як сукупність інтелектуальних ресурсів (знання, здібності та навички населення, система освіти, комп'ютерне забезпечення, системи зв'язку, бази даних (бібліотеки та електронні системи), система науки, інтелектуальна власність і т. ін.) та зв'язків між ними.

У межах функціонального підходу (С. Вовканич, М. Долішній, К. Матусевич) науковці визначають інтелектуальний потенціал як здатність економічних суб'єктів до виконання певних дій для відтворення їх інтелектуальних ресурсів.

Так, наприклад, С. Вовканич, представник львівської наукової школи, трактує це поняття як можливість накопичувати, створювати і використовувати нові знання, проекти, ідеї, моделі та іншу семантичну інформацію (науково-технічну, економічну, правову і т. ін.), яка може стати інтелектуальною власністю України, сприяти її прогресивній та міжнародній інтеграції як повноправного партнера [2]. К. Матусевич трактує це поняття як систему економічних відносин щодо використання інтелектуальних ресурсів щодо реалізації сукупності якісних і кількісних характеристик і властивостей економічного розвитку (цілей, напрямків, темпів, пропорцій тощо) [10, с. 11]. Таким чином, із позиції цього підходу, сутність інтелектуального потенціалу полягає у функціях, які забезпечують реалізацію здібностей і можливостей для відтворення інтелектуальних ресурсів.

Представники цільового підходу (Н. Городянська, В. Гунько, М. Демчишин, О. Довгань, І. Мойсеєнко, В. Мурашко, В. Прошак, О. Стефанишин) при визначенні інтелектуального потенціалу акцентують увагу як на його складових елементах, процесі відтворення, так і на результаті його використання певним суб'єктом (підприємством, регіоном, державою).

Н. Городянська визначає це поняття як сукупність розумових здібностей і творчих обдарувань людей, відтворення яких за інтенсивною формою сприятиме зростанню якості інтелектуальних ресурсів та капіталу, розширенню здатності людей до засвоєння нових знань та інформації, створенню інноваційних технологій і зростанню гудвілу підприємства [4, с. 114]. О. Довгань розуміє під інтелектуальним потенціалом нагромаджені і систематизовані знання у поєднанні з аналітичними та креативними здібностями фахівців різних функціональних сфер діяльності, що дають змогу організації бути чутливою до вимог ринку, своєчасно виявляти тенденції у зміні споживчих преференцій, продукувати оригінальні ідеї та оперативно втілювати їх у життя [6, с. 153]. І. Мойсеєнко, М. Демчишин, О. Кендюхов визначають це поняття як можливості, що надані інтелектуальними ресурсами у цей час і в майбутньому та можуть бути використані для вирішення

якогось завдання або для досягнення певної мети [11, с. 142]. В. Мурашко розуміє під інтелектуальним потенціалом сукупність інтелектуальних здібностей населення регіону, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, організаційно-економічних ресурсів та комплексу чинників, які дозволяють вирішити в теперішній час і в майбутньому проблеми інноваційного розвитку як в інтересах регіону, так і всієї країни [13, с. 3]. В. Прошак трактує це поняття як сукупність творчих здібностей індивідів та їх освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу використовувати уречевлені (зматеріалізовані) інтелектуальні засоби, засвоювати набуті та творити нові знання для ефективного соціально-економічного розвитку країни [16, с. 7]. О. Стефанишин під терміном «інтелектуальний потенціал» розуміє можливості, що надані інтелектуальними ресурсами у певний час і в майбутньому, які створені людським і (або) машинним (штучним) інтелектом, можуть бути використані для досягнення певної мети, хоча такі можливості не завжди будуть зреалізовані [18, с. 281]. Таким чином, сутність інтелектуального потенціалу відповідно до цього підходу полягає у здатності досягати поставлених цілей певними суб'єктами з використанням у цьому інтелектуальних ресурсів.

Цікавим є твердження В. Петренка, який, досліджуючи інтелектуальний потенціал, пропонує розглядати і деякі інші його виміри – інтелектуально-інноваційний потенціал та інтелектуально-духовний потенціал. При цьому він говорить про інтелектуальний потенціал як про прогнозовану інтегральну здатність особи чи групи осіб (персоналу організації, підприємства, населення територіальної громади, регіону, країни, нації, людства) до створення нових духовних та матеріальних цінностей [14, с. 26–27]. Це є дещо новим поглядом на вчення про інтелект та його потенціальну здатність як елементу економічної діяльності.

Серед найбільш актуальних наукових робіт вітчизняних учених також важливо зазначити ґрунтовне дослідження М. Бутка та О. Попело, які у своїй монографії “Інтелектуальний капітал як чинник модернізації регіонального економічного простору” визначають інтелектуальний потенціал як сукупність інтелектуальних ресурсів, що втілюють наукові здобутки суспільства, людським креатином з притаманними йому освітніми та кваліфікаційними характеристиками, раціональне використання яких у поєднанні з іншими економічними ресурсами забезпечує досягнення нової якості економічного розвитку, що ґрунтується на знаннях [8, с. 7].

При всебічному теоретичному аналізі інтелектуального потенціалу важливо звернути увагу не лише на вітчизняний досвід дослідження цього явища, а й на закордонні наукові розроблення. Так, на думку деяких зарубіжних учених, інтелектуальний потенціал – це:

– характеристика інтелектуальної сфери країни або регіону і джерело нових знань, ідей, інформації, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності економіки та рівня життя населення;

– міра ефективності інноваційної економіки, що виражається в її здатності до реалізації інтелектуальних можливостей людини і суспільства в цілях соціально-економічного розвитку [9];

– здатність системи (держави, регіону, підприємства, організації тощо) до знаходження унікальних рішень для досягнення значущих результатів у галузі науки, техніки, технології, в духовно-моральній сфері [17].

Загалом у вітчизняній та зарубіжній науковій думці прояви інтелектуального потенціалу досліджуються у різних суб'єктів економічної системи. Залежно від цього формуються різноманітні рівні цього потенціалу:

– особистісний (інтелектуальний потенціал особи);

– мікрорівень (інтелектуальний потенціал підприємства, організації, установи);

– мезорівень (інтелектуальний потенціал галузі або регіону);

– макрорівень (інтелектуальний потенціал країни).

Проте для досягнення поставленої мети цього дослідження доцільно буде точніше дослідити еволюцію розуміння поняття інтелектуального потенціалу саме на мезорівні, а отриману інформацію занесемо до табл.

Таблиця

Еволюція тлумачення поняття інтелектуального потенціалу регіону

Рік	Автор(и)	Сутність поняття
2006	Мурашко В.	Сукупність інтелектуальних здібностей населення регіону, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, організаційно-економічних ресурсів та комплексу чинників, які дозволяють вирішити в теперішній час і в майбутньому проблеми інноваційного розвитку як в інтересах регіону, так і всієї країни [13, с. 3]
2006	Петренко В.	Прогнозована здатність особи або групи осіб (персоналу організації, підприємства, населення територіальної громади, регіону, країни, нації, людства) до створення нових духовних і матеріальних цінностей [15]
2009	Гуцько В.	Сукупність можливостей працездатного населення регіону (здатності до мислення, пізнання, вміння, навички та досвід роботи) та інтелектуальних можливостей структурного капіталу (здатність до використання у виробничому процесі сукупності новітніх технологій, комп'ютерів, машин, обладнання, інструментів, винаходів, патентів, ноу-хау та ін.), використання яких дасть можливість підвищити ефективність виробництва [5, с. 99]
2010	Дюндін В.	Спроможність усіх його складових (спільнот людей, підприємств і організацій) нагромаджувати та використовувати нову інформацію у вигляді інтелектуальної власності з метою подальшого економічного, соціального, правового та духовного розвитку території [7, с. 26]
2012	Тяжкороб І., Мікуленко Л.	Інтелектуальний потенціал сукупності окремих елементів продуктивних сил, реалізація якого сприятиме соціально-економічному розвитку регіону та підвищенню його конкурентоспроможності [19, с. 13]
2012	Моліна О.	Системна сукупність знань і креативних здібностей суб'єктів життєдіяльності регіону і умов їх реалізації, спрямованих на прискорення інноваційної динаміки регіону і зростання його стратегічної конкурентоспроможності з метою підвищення рівня та якості життя населення [12, с. 13]
2012	Чичкало-Кондрацька І., Теницька Н.	Показує створену і накопичену в суспільстві здатність до творчого створення нових знань, технологій, продуктів, яку можна виміряти за допомогою фізичного (рівень використання інтелектуального потенціалу регіону безпосередньо у трудовій діяльності), освітнього, науково-інноваційного (винаходи, патенти, раціоналізаторські пропозиції, які безпосередньо впливають на зростання продуктивності праці), інформаційно-комунікаційного (комп'ютерне забезпечення, системи зв'язку, бази даних бібліотек, електронні системи тощо) та соціально-культурного потенціалів [20]

Як бачимо, у половини вищенаведених визначень наявне поняття “здатність”, що свідчить про певні можливості чи вміння робити що-небудь, придатність для чого-небудь. Проте, на нашу думку, більш доцільним буде його поєднання з терміном потенція, яке означає приховані можливості, здатності, сили для якої-небудь діяльності, які можуть виявлятися за певних умов.

І нарешті, для досягнення поставленої мети та повноти наукового осмислення сутності інтелектуального потенціалу як чинника регіонального розвитку визначимо, як саме вітчизняна наукова думка розуміє регіон та його економічний простір.

М. Бутко розглядає регіональний економічний простір як системну сукупність ресурсів і суб'єктів господарювання та ринкових відносин між ними, що формують відпові-

дні сфери діяльності та використовують просторові особливості у процесі економічного відтворення, забезпечують суспільне виробництво, обмін, розподіл і споживання матеріальних благ та послуг для суспільних потреб. Цей простір підпорядкований системі національної економіки, оскільки він функціонує у певних межах економічної самостійності відповідно до розмежування повноважень між центром і регіонами. При цьому господарська система країни розглядається як основа єдиного економічного простору, а господарства окремих її територій (областей, автономних республік, штатів, земель тощо) – як його складові частини. Кожна з таких частин території країни відрізняється одна від одної не тільки природними умовами і ресурсами, але й соціально-економічними особливостями розвитку, обумовленими, насамперед, відповідною спеціалізацією господарства [8, с. 349–350].

Тож, виходячи з усієї проаналізованої наукової інформації, наведеної у цьому дослідженні, інтелектуальний потенціал регіону, на нашу думку, можна розуміти як органічну єдність наявних науково-технічних, виробничих, освітніх та інформаційно-комунікаційних здатностей, здібностей та потенцій регіонального економічного простору, що спрямовуються на реалізацію стратегічних програм та забезпечення модернізації просторових продуктивних сил.

Висновки і пропозиції. Таким чином, було досліджено сучасне розуміння термінів “інтелектуальний потенціал” та “інтелектуальний потенціал регіону” у вітчизняній та зарубіжній науковій думці. Їх аналіз дав можливість виділити три основні підходи до трактування поняття «інтелектуальний потенціал» – ресурсний, функціональний та цільовий – та простежити еволюцію наукового пояснення інтелектуального потенціалу регіону. Орієнтуючись на провідні дослідження у галузі регіональної економіки, нами було визначено поняття інтелектуального потенціалу регіону як органічної єдності наявних науково-технічних, виробничих, освітніх та інформаційно-комунікаційних здатностей, здібностей та потенцій регіонального економічного простору, що спрямовуються на реалізацію стратегічних програм та забезпечення модернізації просторових продуктивних сил. Це закладає основи для подальших наукових розробок з приводу формування, використання та оцінювання інтелектуального потенціалу регіону як чинника регіонального розвитку.

Список використаних джерел

1. *Бутко М. П.* Інтелектуальний капітал як чинник модернізації регіонального економічного простору : монографія / М. П. Бутко, О. В. Попело. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2014. – 372 с.
2. *Вовканич С.* Українська національна ідея та її інтелектуальне забезпечення [Електронний ресурс] / С. Вовканич. – Режим доступу : <http://www.vesna.org.ua/txt/sxid/phil/index.html>.
3. *Гадзало А. Я.* Значення інтелектуального потенціалу в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів / А. Я. Гадзало // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 138–142.
4. *Городянська Л. В.* Факторно-критеріальна модель відтворення інтелектуальних ресурсів у системі обліку / Л. В. Городянська // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 112–119.
5. *Гулько В. І.* Інтелектуальний потенціал регіону: сутність, структура, проблеми формування та використання / В. І. Гулько // Вісник Черкаського національного університету. Серія “Економічні науки”. – 2009. – Вип. 153. – С. 95–100.
6. *Довгань О. О.* Сутність та особливості визначення поняття «інтелектуальний капітал» / О. О. Довгань // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2009. – № 6, т. 2. – С. 153–157.
7. *Дюндін В. Д.* Регіональні особливості формування та використання інтелектуального потенціалу суспільства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / Валерій Дмитрович Дюндін. – К. : б. в., 2010. – 19 с.
8. *Економіка* : навчальний посібник / за ред. М. П. Бутка. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2011. – 612 с.

9. *Киришин И. А.* Роль федеральных университетов в развитии и реализации интеллектуального потенциала страны и региона [Электронный ресурс] / И. А. Киришин, Е. В. Вашурина, М. Н. Овчинников. – Режим доступа : http://ifets.ieee.org/russian/depository/v13_i3/pdf/12r.pdf.
10. *Матусевич К. М.* Интеллектуальный потенциал як інституціональний чинник формування економіки постіндустріального типу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 / Костянтин Миколайович Матусевич. – К. : б. в., 2010. – 20 с.
11. *Мойсєєнко І. П.* Регресійний аналіз інтелектуального потенціалу / І. П. Мойсєєнко, М. Я. Демчишин // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 10. – С. 142–148.
12. *Моліна О. В.* Інтелектуальний потенціал регіону як джерело та міра його інноваційності / О. В. Моліна // Проблеми науки. – 2012. – № 5. – С. 9–15.
13. *Мурашко В. В.* Організаційно-економічне регулювання використання та розвитку інтелектуального капіталу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / В. В. Мурашко. – Донецьк, 2006. – 22 с.
14. *Петренко В. П.* Інтелектуальні ресурси соціально-економічних систем: аспекти інноваційного управління : монографія / В. П. Петренко. – Івано-Франківськ, 2009. – 196 с.
15. *Петренко В. П.* Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах : монографія / В. П. Петренко. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. – 352 с.
16. *Прошак В.* Інтелектуальний потенціал України в умовах ринкової трансформації економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук / В. Прошак. – Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2002. – 21 с.
17. *Руткевич М. Н.* О понятии интеллектуального капитала и способах его измерения [Электронный ресурс] / М. Н. Руткевич. – Режим доступа : <http://www.auditorium.ru/books/692/3.htm>.
18. *Стефанишин О. В.* Людський потенціал ринкової економіки України / О. В. Стефанишин // Науковий вісник НЛТУ України : збірник науково-технічних праць. – Львів : НЛТУ України, 2006. – Вип. 16.1. – С. 276–284.
19. *Тяжкороб І.* Інтелектуальний потенціал як необхідна умова та результат реалізації стратегічного партнерства в регіоні / І. Тяжкороб, Л. Мікуленко // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 2 (35). – С. 35–40.
20. *Чичкало-Кондрацька І. Б.* Наукові підходи до розуміння економічної сутності категорії «інтелектуальний потенціал регіону» [Електронний ресурс] / І. Б. Чичкало-Кондрацька, Н. Б. Теницька. – Режим доступа : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1309>.